

До разової спеціалізованої ради ДФ 14524
Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима
Кривоноса, 2)

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Гавура Віталія Андрійовича

“Україна – Японія: політичні та культурні відносини в кінці XX – початку
XXI ст.”,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 – Гуманітарні науки зі спеціальності 032 – Історія та
археологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження та зв'язок з відповідними планами галузей науки. Широкомасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. стало переламною подією не лише у вітчизняній, а й світовій історії. Географічна віддаленість не заважає Україні та Японії бути близькими стратегічними партнерами з великим резервом кооперації. Японія займає особливе місце серед держав-партнерів, адже вона першою серед азійських держав беззаперечно підтримала Україну. Що більше – нині Японія не лише надає активну допомогу (і безпосередньо, і через міжнародні організації), а й лобіює українські інтереси на азійських майданчиках. Враховуючи, що перспективи двосторонньої співпраці є хорошими слід розуміти виклики, які стоять перед обома країнами (головно через відмінності у історичному, культурному, політичному плані). Саме тому конструювання цієї співпраці потребує наукового підґрунтя та аналізу. Представлена праця саме є спробою дослідити зусилля для налагодження співпраці на межі XX – XXI ст. з урахуванням історичної ретроспективи.

Актуальність дослідження зумовлює наявність травматичних точок дотику між Україною та Японією – по-перше, досвід атомних катастроф (Хіросіми й Нагасакі, аварія на “Фукушіма-І” та Чорнобильської АЕС

відповідно); по-друге, досвід окупацій територій (чотирьох південних островів Курильської гряди та Криму і частини Донбасу відповідно).

Попри очевидно позитивну динаміку двосторонньої співпраці, донині відсутній системний науковий аналіз ефективності та перспектив політичних та культурних відносин України та Японії, що актуалізує дослідження п. Віталія Гавура.

Дисертація, як вказано у роботі, виконана у межах наукових теми, реалізованих Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка “Україна – Європа – світ: цивілізаційні аспекти розвитку” (державний реєстрації номер 0120U101569) та “Україна – Європа – світ: історико-гуманітарний та безпековий вимір розвитку” (державний реєстрації номер 0125U003708).

Ступінь обґрунтованости наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначені підґрунтям дослідження (значний обсяг використаних джерел – 520 позицій, у тому числі опублікованих англійською мовою); відповідністю визначених об’єкту, предмету та обраної проблематики паспорту спеціальності 032 – історія та археологія; методикою та стратегією дослідження (дисертант задекларувавши необхідність міждисциплінарного підходу (с. 35) використав релевантні специфіці матеріалу та поставленим меті й завданням методологічний інструментарій та принципи – історизму, об’єктивності та ін.) та обраним понятійно-категоріальним апаратом; структурою роботи, яка відображає стратегію й логіку наукового пошуку, а висновки базовані на викладеному матеріалі; апробацією попередніх результатів шляхом доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Найсуттєвіші наукові результати, що містяться у дисертації. Нові факти, отримані здобувачем. Аналіз наукової розвідки п. Віталія Гавура дозволив визначити найсуттєвіші її результати. Важливість дисертаційного дослідження полягає, за окресленням самого дисертанта, передовсім у авторській періодизації українсько-японських політичних

відносин 1991 – 2022 рр.; уведенні до наукового обігу нових історичних джерел (до прикладу, повідомлень із соціальних мереж, поданих офіційними державними органами, як Посольство України у Японії чи Посольство Японії в Україні); розгляді українсько-японських відносин у контексті широкомасштабної фази російсько-української війни. До того ж здобувачу вдалося розширити уявлення про пріоритетні напрямки українсько-японської двосторонньої політичної та культурної співпраці; поглибити характеристику українсько-японського діалогу та його ролі для світових процесів; уточнити досягнення співпраці у безпековій, екологічній, оборонній та культурній сферах.

Оцінка структури і змісту дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих автором дисертації “Україна – Японія: політичні та культурні відносини в кінці ХХ – початку ХХІ ст.” забезпечує структура роботи, яку складають вступ, чотири розділи, десять підрозділів, висновки та список використаних джерел. Структура роботи підпорядкована досягненню поставленої мети та розв’язанню поставлених завдань.

У вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об’єкт, предмет, мету та завдання дослідження, окреслено хронологічні та територіальні рамки праці, представлено методологічні основи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення праці, охарактеризовано апробацію результатів.

Перший розділ “Історіографія, джерельна база та методологія дослідження” є традиційним для такого типу робіт. Варто погодитися з висновком дисертанта, що тематика українсько-японських відносин є відносно новою для академічного дискурсу (с. 23). Адже тривалий час японознавство в Україні було несамоостійним і його стан визначало її перебування у складі Російської імперії чи СРСР, коли основні осередки перебували у Москві та Санкт-Петербурзі (Ленінграді), а розвиток був перерваний репресіями 1933 р. і до 1950-х років японознавства в Україні

практично не існувало. Тож звернення до проблем українсько-японських відносин кінця XX – початку XXI ст. є важливим для вітчизняної історичної науки.

Запорукою успіху роботи історика є джерельна база, яку він використовує у своїх студіях. І тут варто наголосити, що п. Віталій Гавур використав численні документи трьох груп – документальні історичні джерела; усні джерела; масові джерела (с. 30). Джерельна база є репрезентативною, інформативною і достатньою для проведення дослідження українсько-японських політичних і культурних відносин кінця XX – перших десятиліть XXI ст.

У другому розділі *“Японія: зовнішньополітичні цілі”* на підставі документів (як *“Блакитна книга дипломатії”*) проаналізовано історичну ретроспективу пріоритетних напрямків зовнішньої політики Японії, продемонстровано процес перебудови зовнішньої політики Японії. Автором охарактеризовано концепції *“дуга свободи та процвітання”*, *активне сприяння миру*”, стратегії *“вільного і відкритого Індो-Тихоокеанського регіону”*, національної безпеки та програми нарощування оборони. Окремий інтерес складає японський досвід у вирішенні питань кібербезпеки та адміністрування у цій сфері. Досвід повоєнної Японії має прикладне значення для України, адже країна сонця, що сходить впродовж десятиліть вдало позиціонувала себе, з одного боку, балансуючи між ідеалізмом захисту прав людини, дотримання міжнародного права, вільної торгівлі, економічного розвитку, з іншого – прагматично покладаючись на дієвий механізм альянсу зі США у питаннях безпеки (с. 98). Водночас, у роботі обґрунтована думка, що *“доктрина Йошіди”*, в межах якої Японія досягнула чималих економічних здобутків і забезпечила мир й безпеку саме через альянс зі США, поступово змінилася прагматичнішим підходом із акцентом на дедалі більше безпекове самопокладання. Приклад Японії оптимального реагування на зміну у сучасному глобалізованому світі з метою уникнення потенційних загроз є корисним для України. Слушною є й заувага про

взаємну користь контактів між обома державами – вивчення досвіду російсько-української війни дозволяє посилити безпеку Японії (обороздатність, протиповітряна оборона, захист мирного населення тощо).

У третьому розділі *“Україна – Японія: політичні аспекти двосторонніх відносин (1991 – 2022)”* автор пропонує періодизацію українсько-японських відносин досліджуваного періоду: 1991 – 2013 рр., 2014 – 2022 рр. та від 2022 р. Дисертант п. Віталій Гавур характеризує динаміку українсько-польських відносин – від слабкої інтенсивності першого етапу, їх суттєвого поживавлення на другому і до підтримки України та засудження дій рф, підтверджених послідовною політикою на третьому етапі.

Спільність підходів України та Японії з реагування на сучасні виклики та глобальні загрози, тотожність позицій країн щодо відстоювання демократичних цінностей та верховенства права, а також категорична неприйнятність будь-яких односторонніх спроб, спрямованих на зміну чинного міжнародного порядку через застосування сили чи економічного примусу є міцним фундаментом для розвитку двосторонніх відносин.

Четвертий розділ *“Українсько-японські культурні взаємини від зародження до 2022 р.”* присвячений характеристиці розвитку відносин між обома народами у сфері культури впродовж XIX – перших десятиліть XXI ст. Вона важлива і для міждержавних відносин, і для взаємин на суспільному рівні, підтримання контактів між народами. У культурній сфері потребує виокремлення агітаційна та рекламна діяльність посольств двох країн, зв’язки міст-побратимів Кіото й Києва, Йокагама та Одеси, Кобе і Львова. Окремої згадки заслуговують чотири культурні гранти – Національній філармонії України, Національному музею історії України, Національному драматичному театру імені Івана Франка, Національній опері України. Як важливий напрям двосторонньої співпраці дисертантом виокремлено сферу освіти. І тут вагомими є не лише офіційні контакти (як візит міністра освіти України Лілі Гриневич до Японії 2018 р.), а й обміни у галузі освіти і науки

(доприкладу, 2017 р. у рамках “Року Японії в Україні” організовано для українських науковців лекції з безпеки та зовнішньої політики. З 2022 р. почали викладати українську мову у Токійському, Кіотському університетах та на університеті Кобе Гакуін. Особливо важливим є висновок дисертанта про те, що правдиве висвітлення образу та культурних надбань українства в умовах гібридної інформаційної війни, яка вийшла далеко за географію російсько-українського збройного протиборства, потрібно розглядати як необхідність (с. 278).

Завершують роботу *висновки*, які впливають з її змісту та віддзеркалюють основні результати дисертаційного дослідження. Сформульовані автором твердження відповідають завданням і меті, є обґрунтованими і логічними, розкривають основні результати роботи.

Загалом, дисертаційне дослідження п. Віталія Гавура здійснено на достатньому професійному рівні.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Основні наукові положення та практичні результати дослідження, висновки та рекомендації автор виклав у шести авторських публікаціях – три статті у фахових виданнях, одне з яких входить до науково-метричної бази Scopus та три праці у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Це підтверджує апробацію матеріалів дослідження і виконання вимог щодо кількості публікацій, які необхідні для подання роботи до розгляду у разовій спеціалізованій раді.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз дисертаційного дослідження п. Віталія Гавура “Україна і – Японія: політичні та культурні відносини в кінці XX – початку XXI ст” та публікацій, у яких представлені основні результати, дає підстави ствердити не виявлено ознак порушення академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фальсифікація). Усі випадки використання ідей, результатів та прямих цитат інших авторів мають покликання на відповідні джерела, теоретичні положення оформлені коректно і відповідають нормам законодавства про

авторське і суміжні права. Протокол аналізу звіту подібності виявив відсутність плагіату, а рівень подібності (коефіцієнт 1: 5,84 %, коефіцієнт 2: 4,05 %) не перевищує допустимі межі

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри загально позитивну оцінку дослідження п. Віталія Гавура, аналізована робота не позбавлена погрешностей і до окремих положень хотілося б висловити свої міркування та застереження.

У роботі спостерігаємо очевидний структурний дисбаланс через надмірну увагу політичній стороні українсько-японських відносин. Кількісний аналіз виявляє наступне: вступ – 7 с., розділ 1 – 30 с., розділ 2 – 56 с., розділ 3 – 144 с., розділ 4 – 32 с., себто один з них складає 50 % дослідження. Очевидно, що це порушує принцип пропорційності викладу матеріалу.

Визнаючи, що характеристика історіографії ніколи не може бути вичерпною, все ж варто назвати позиції, використання яких у роботі вплинуло б на її якість: Моренчук А. А. Безпекові аспекти міжнародних відносин України і Японської держави в контексті російсько-української війни: дис. ... доктора філософії: 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024; Велика О. В., Майстренко Ю. І. Особливості україно-японських відносин у 2017 – 2021 рр. *Політикус*: наук. журнал. 2022. Вип. 5. С. 111 – 115; Велика О. В. Україно-японські відносини в контексті пріоритетних напрямів зовнішньої політики Японії. *Політичне життя*. 2020. № 1. С. 90 – 95; Каковкіна О. М. Українсько-японські відносини у 1950-х – 1980-х рр. у світлі джерел із Дніпровських зібрань. *Південний архів. Історичні науки*. 2022. Вип. 38. С. 33 – 46; Костенко Ю. Динамізм українсько-японських відносин. *Україна дипломатична*: науковий щорічник. Київ, 2005. Вип. VI. С. 494 – 503; Кулініч М., Саган Г. Особливості становлення та організації діаспорного

життя українців у Японії. *Україна дипломатична*: наук. щорічник. Київ, 2024. Вип. 25. С. 813 – 828.

У другому розділі “Японія: зовнішньополітичні цілі” дисертант, на нашу думку, відходить від предмету дослідження (характерні особливості, тенденції та перспективи розвитку українсько-японських відносин у політичному та культурному двосторонньому діалозі, с. 19) розглядаючи історію зовнішньої політики / дипломатії Японії.

Викликає сумнів розгляд у підрозділі 4.1 “Українсько-японські культурні відносини до 1991 р.: короткий екскурс” розвитку японознавства в Україні впродовж XIX ст. – XX ст. (до 1991 р.). Адже, японознавство – це сукупність наукових дисциплін, що вивчають мову, історію, економіку: культуру, мистецтво, релігію, філософію, етнографію, пам’ятки, матеріальної та духовної культури Японії. Тоді як міжнародні культурні відносини – це взаємні та непримусові транснаціональні взаємодії між двома і більше народами, які охоплюють низку заходів, що здійснюються і державні, і недержавні актори в просторі культури та громадянського суспільства.

Визнаючи не обов’язковість у роботі додатків уважаємо, що робота лише б виграла, якби автор ними її доповнив.

І зауваги технічного характеру. Необхідно чітко вказувати де і коли відбувалися наукові конференції, на яких відбувалася апробація результатів дослідження – Міжнародний науково-практичний інтернет-конгрес “Global Issues and Decisions” (м. Дніпро, 10 – 11 квітня 2023 р.); V Міжнародна науково-практична конференція “Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід” (м. Тернопіль, 11 – 12 травня 2023 р.), Міжнародний науково-практичний саміт молодих вчених “Об’єднані в Європі: Україна, Польща, Чехія” (м. Тернопіль – Вроцлав – Прага, 9 травня 2024 р.).

Ці зауваження потребують пояснень автора під час публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій раді, проте не змінюють її оцінки як завершеної роботи, у якій вирішується актуальна наукова проблема.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Рецензоване дослідження Віталія Андрійовича Гавура на тему: “Україна і – Японія: політичні та культурні відносини в кінці XX – початку XXI ст.” відповідає кваліфікаційним вимогам. Положення, які виносяться на захист, сформульовані чітко, відповідають предмету, меті і завданням, містять наукову новизну, належно апробовані.

На підставі зазначеного вважаємо, що робота “Україна – Японія: політичні та культурні відносини в кінці XX – початку XXI ст.”, подана до захисту на здобуття ступеня доктора філософії відповідає вимогам, що передбачені наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 03. 02. 2017 р. “Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій” (зі змінами № 759 від 31. 05, 2019), постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12. 01. 2022 р. “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії” (зі змінами, внесеними Постановою КМУ від 21. 03, 2022 р. № 341 та 19. 05. 2023 № 502), а її автор – Гавур Віталій Андрійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Оксана Каліщук

